

biztos hűsége. E motívum egynemű érzésvilágát az árnyalja, hogy a költő a jövő perspektívájában is megvilágítja, így a nyugalmat a pusztulás réme nyugtalansággá változtatja.

A magasabb rendű igazságtevés hite epikus nyugalmat ad a lírának, a végleteket eleve feloldja a szemlélet immanensen adott kiegyensúlyozottsága. Ezért a számtalan, másodlagos élményű példázatvers, az irodalmi és bibliai motívumokra épülő költemény. „*Am ami nem múltó, mi árthat annak?*” — kérdezi a Janus Pannonius című vers tanulsága, hogy a végső értelem biztonságával, immár az idő, a történelem századai által bizonyított érveléssel zárja le a vitát. A problémák megoldására törő ösztön így talál rá a múlt kínálta lehetőségekre: az idő, a történelem feloldotta már a régi korok kételyeit, igazolta Péter gyávaságát: „*főlöszleges lett volna ! ha ott / és akkor kiállasz: / szétzüllött volna a csapat. / És se Kovász, se Só. / Ki őrizte volna a Kulcsokat?*” — Péternek volt még feladata, megadatott neki, hogy bátran, munkával, később az életével is „jövátegyje” gyávaságát, de *Magdolná*-t is megszabadította az ő nagy hite...

A költő régi történeteket elevenít fel a belőlük sugárzó, megnyugtató, megoldó tanulság végett. Hasonló szándékkal és talán a szabadulás vágyával írta meg saját gyermekkorának élményeit nagy elbeszélő költeményében, az *Évgyűrűk*-ben.

A hatvanas évek közepére azonban nyugtalanná válik ez az érzésvilág, az új versek, olykor egyes témák új variációi, a korábbi lezártág, megoldottság kérdőjeleit hozzák. A kérdésekre immár ritkán jön biztos válasz, „*elpilledt a lélek összetartó fegyelme*”, s a költő valamikori biztonságát utólag magára kényszerített szerepnek minősíti. A nyugtalansággal összetettebb szemlélet, nagyobb társadalmi felelősség-érzés társul, nemritkán azonban bizonyos deklamáló hang is (*Hát így, Keserves, Ünnepe*). Mégis ezek az új versek egy magasabb rendű, izgalmasabb költészet lehetőségeit ígérik. (*Magvető Könyvkiadó, 1971.*)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

MAGYARI LAJOS: CSOMA SÁNDOR NAPLÓJA

„*Elpusztíthatatlan az a nép, amelyet a mindennapok vándorló-kereső nyugtalansága hajt és végképpen sohasem temeti el az őseit. Minden kopjafa legyen hát felkiáltójel az élet továbbvitelére!*” Farkas Árpád néhány mondata ugyanazt az aktív hagyománykultuszt fejezi ki mint *Magyari Lajos Csoma Sándor naplója* című kötete. Ajánlásában művének ihletőjét Csomakőrös legnagyobb emberének nevezi, s ezzel állást foglal a fiatal romániai magyar írókra és költőkre annyira jellemző „gyökérkeresésben”. Az ősök szenvedélyes, a példák szívós keresése iratja Magyari Lajossal a poémát.

A tizenhárom darabból álló lírai-epikai versfüzér mindegyik darabja egy-egy önálló, lényeges gondolat kifejezője. Logikai rendjük, a részletek szépsége és színvonalas költői megformálása teszik hitelessé, nagyerejűvé — tehát *megvalósulttá* — az a költői célt, mely a progresszív hagyományok felújításában, a jelképesnek tűnő cselekvések élővé tételében foglalhatók össze. Részleteiben a mondanivaló ennél lényegesen árnyaltabb.

A mű időzjelbe helyezése hangsúlyozza a címben is kifejezett szituációt: Magyari Csoma Sándor nevében beszél. Többszörösen összetett versmondattal indítja a poémát; erőteljességének titka a főmondat hátravetése, mely a halál előtti tudatos állapot, s egyben a közelgő halál tudatának is megfogalmazása: „*Én, Csoma Sándor, meghalni készülök.*” S miután a kijelentés a „*Rejtelveim birtokában, szárazon csikorgó / kinyajaim között...*” sorok után hangzik el, a költő olyan feszült lírai-epikai

(poémái) helyzetet teremt, hogy kérdéses: tartani tudja-e a poéma szerkezeti-gondolati menetében ezt a színvonalat?

Már itt megfogalmazódik egyrészt az, hogy Csoma Sándornak *titka* van (pl.: „*Rejtelmeim birtokában*”; „...*nagy titkom porladni marad*.”), másrészt pedig a „*ha*”, „*majd*”, „*valahonnan*” szavak sejtetik, hogy a titok megfejthető. Magyar Lajos erre vállalkozott. A titok megfejtese — szemben a versindítás szinte drámai erejű lírájával — majdnem prózában indul. A gyermekkori élmények hatását vizsgálja önmagán Csoma, illetve Csoma Sándor sorsában Magyarai. A kettős szituáció végig fennáll: a poéma egésze Csoma naplója, tehát a költői magatartás objektívált. Azokban a mozzanatokban azonban, ahol Csoma Sándor beszél önmagáról harmadik személyben — értelemszerűen önmaga tárgyilagosa megítélése érdekében —, a költői szubjektum előtérbe kerül. Magyar Lajos rokonszenves hévvel maga lép túl az epikus kereten, s valósítja meg ezzel magas színvonalon a poéma lényeges műfaji sajátosságait. A gyermekkor vizsgálata népmesei ihletettségű („*kicsi királyfik nyomára ki küldte, / pokolra mennyre ki űzte ezt a kisfiút?*”), a népmesei hang azonban balladássá komorul:

„Az utat én akartam,
mert engem akart az út.”

Ez a balladás hang uralkodik a kiemelkedő szépségű harmadik részben, mely szimbolikus cselekvések és történések felsorolásával egyetlen hatalmas versmondattal a „*menni kell*” kényszerű és végzettszerű érzékelteti. A kényszer magyarázata a minden és semmi ellentétében feszül („*Akinek semmije nincs, / mindent csak az akarhat*”), míg a végzettszerűség a poéma egyik központi gondolatának megfogalmazásában leli magyarázatát:

„akit feldob magából a nép,
az nevében akarjon nagyot”.

A magyar hiedelemvilág ezernyi jelével üzent Csoma Sándor után az otthon, s „*vérebe lopta az áramot*”. Magyarai a nyelvi megoldásokon túl a poéma szerkezeti fegyelmével tartja egyensúlyban az érzelmek és gondolatok gazdagságát. A gyermek elvárásolt képzetét a csodás (és szimbolikus!) cselekvések felsorolása — ez egyben a népi-gyermeki naiv tudat megfogalmazása is — teszi hitelessé, míg a felnőtt férfi felelősségvállalását az anyanyelv tudata; az erejébe vetett hit motíválja.

Magyarai hangja a nyelvről szólva tárgyilagosa vált, hogy annál nagyobb erővel hevüljön fel újra. Csoma—Magyarai vallomása a nyelvről képes feloldani azt a már-már tragikus hangulatot, amit a lehetőségeken belül teljeseleg akaró minden ember tragédiáját kifejező a „*győzelem: cifra kín*” és „*édes gyalázat*” ellentétpárokban fogalmaz meg.

A költő és ihletője magyarságtudatának meggyőző bizonyítéka a nyelvről szóló vallomás: „*árulóm lehet ő, lehet menedékem / halálos páncél a kettőnk kötése*”. A drágagyöngyként szájban őrzött anyanyelv eszköze annak, hogy egy nép nevében nagyot akarhassunk. Magyarai, a költő, jól tudja ezt. Hősével a tett testet és lelket győtrő kínjait is elbeszéli, melynek értelmet az ad, hogy népe nevében és népéért a nemzetté válás idején rokonokat keresni indul. Magyarai egy villanásnyi jelenetben megkérdőjelezi Csoma vállalkozásának értelmét, de művének jelentős erénye éppen az, hogy rátalál Kőrösi Csoma Sándor valódi jelentőségére.

Magyarai Lajos műve jelentős alkotás. Nyelvében szerencsés módon ötvöződnek egybe népköltészetünk legtisztább hagyományai és a modern magyar líra — első-sorban József Attila — hatása. A *Csoma Sándor naplója* című poéma szép és tiszta nyelve, a szerkesztés biztonsága kitűnő eszközök a sokrétű gondolatiság kifejezésére. *Kisgyörgy Tamás* illusztrációi találóan jellemzik a kötet nyelvi, mondanivalóbeli hangulatát; funkciója kizárólag hangulatteremtő. (*Kriterion, Bukarest, 1970.*)

CSERHALMI ZSUZSA